

Станиша Војиновић

Институт за књижевност и уметност
Београд

ДРУГИ ПРИЛОГ О ПРОТИ МАТЕЈИ НЕНАДОВИЋУ

У несређеној архивској грађи историчара Драгослава Страњаковића, предатој Архиву Србије у Београду, налазе се, поред осталог, и два непозната писма Проте Матеје упућена Стефану Стефановићу Тенки, која нису донета у књизи Велибора Берка Савића „Акта и писма” (Горњи Милановац, 1984). Писма су обимна и занимљива по садржају, јер допуњују неке недовољно познате чињенице из Протиног живота. Прво писмо, из 1844. године, везано је за Протину дугогодишњу парницу и спор који је водио са Константином, сином Јакова Ненадовић, око деобе имања. Оно на најбољи начин показује његову позицију у овом спору, који се разбуктао баш у овој 1844. години.

Друго писмо је занимљиво из два разлога. Прво по садржају, а друго, што је то последње сачувано писмо Проте Матеје Ненадовића. У њему је он опширно описао свој боравак у бањи у Топуску, разговоре које је водио и пажњу коју су му указивали као Србину. Поред осталих, посетио га је и Антун Михановић, некадашњи конзул у Србији. У писму се посебно осврнуо на политичке прилике у Европи и окружењу Србије, које је он сматрао неповољним, јер су се стално могле чути и видети претње од стране Турака (од напада Омер паше на Црну Гору) и Немаца (Аустријанаца). Упоређујући стање народа за време устанка, и у то време, са песимизмом је приметио да нема оне слоге и оног ентузијазма за одбрану Србије. У исто време критикује и српско „правителство” које није ништа предузело да се Србија боље наоружа како би могла спремно дочекати могуће нападе. Да би поткрепио своје сумње, он је уз ово писмо додао копију писма које је добио од непознатог, у коме се доказује исправност његовог мишљења.

1.

Високородни Г/оспо/д/ин Президент особито мени искрено почита/ј/еми,

Питате ме за ко/ј/е какве околности а не питате како живим у овој удоли плачевно. Већ сам досадио свим мо/ј/им пријатељима тужећи се на неправду која ми се чини а све као по закону /ј/е и срамоте пред светом ч/и/тани закон! Г/оспо/д/и/не кад ми још ти ниси врата од свог срца затворио, оћу да ти се најадам! Знам да сам се много пута жалио ал опет ком ћу до вама, да би ми мало лакнуло. Ја сам /се/ са мо/ј/им братом пред кметовима поделио, и 12 година башка седели свак сво/ј/им талом располагао без икаква пореканија. После смрти мога брата дође његов син Коста, зазове из три села три кмета и са мађијом и очиним пасторцима подели како овце, свиње, волове, сена саденута у ливади, у кацама шљиве прикупљене, судове и проче покућство. После се Коста намисли и измисли, научише га пријатељи, и суду каже да се нисмо поделили, и суд му верова (а не верова мо/ј/им више од 20 сведока) да сад и трећи пут све наполе делимо. Ја што ћу са судом се бити не могу, ако се бог са шњима не побије. Ја ћу трпити, а ниједан суд не запита Косту, кад си се са мађијом делио чи/ј/е си исе/?! делио и шта си проти оставио кад кажеш да је прота старешина био. Допустили су Кости комисије, те је сву своју очевину продао а и до сада је Коста своју очевину коју је после оца уживао и располагао, и ја му нисам бранио. И то му не би доста него зађе с комисијом премда сам ја био болестан и гди /ј/е годе чуо да мо/ј/е парче има земље премери и сад продаје. Све оно што сам ја, после 8-9 година са братом деобе куповао и у претјаженије добио и у пољу, и из куће са чивије, пошаље момка, пошљи ми то и то и ја сам слао, премда сам ја светлome књазу у мо/ј/им рекурсу и пространо описао све, и молио га да он собом мо/ј/и рекурсе прочита пак ако он и трећу деобу после 12 година одобри, ја шта ћу онда. Морам трпети, него сам познао из пресуде да није прочитао него је верово купљеним очима и устима а да је прочито, уверен сам да његова памет ни совјест а и књажеска чест и достоинство забранило би му он ваку неправедну пресуду подписати и у свет послати да људи виде јавну неправду а под именом Књажеским. Премда сам слаб, ако ми Бог да боље доћићу да још један-пу/т/ замо/лим/ С./ветлог/ Књаза, и законодателно тело да тачно испитају да л' ја лажем да л' мој синовац Коста.

Још и ово Г/оспо/д/и/не, и више сам пута жалио, ал шта ћу кад ми је мука. Ја сам купио земљу о/д/ Турака намештеми/?! дао и на мој дуг набројо, узео тапије и уђет, а Грабовчани земљу држе и зараде нити оће мени да даду новце ни Турчину. Ја потерам Турчина на везира и он каза да ником није продао до проти намештеми/?! новце примио и тапије

дао и уђет. Кадији везир рече иди кори Г. преставку. Одемо с Турчином и са терђоманом Стоилком, застанемо Г. преставника и Г. Лазара Арсенијевића у канцеларији и Турчин каза да ником није продао до то је, мени, и преко свега суд судио да они ко/ј/и држе турску земљу даду мени новце а ја њима тапије и уђет. Зовне мене у Ваљевски суд, гди су дошли Грабовчани и прочита пресуду да они положи новце, а ја њима тапију. Они кажу суду да они ништа са Протом немаду нити ће њему дати новце. По свршењу судског разговора, и ја им кажем дајте ми новаца са интересом, а ја вама тапију од кад Турчин мо/ј/е новце држи а ви земљу зиратите немате никакве штете. Они се окрену мени и кратко кажу: ми теби не дамо ни парића а нећемо тво/ј/и тапија итд. Куну се па не знам ево ми у недра, не знам у шта се уздају.

Ето Г/оспо/д/и/не они нису ктели купити од Турчина земљу, од како /ј/е заповест да се купује и буле се попишмане /1/835. и ја диго руке од земље кад сам био у Цариграду онда Турчин прода моме Мати сво/ј/е треће исе. Ја кад сам дошо иско сам да или врати мени новце или ми од вас треће исе земље што не дадоше. И кад 1840. изиђе закон да ко годе држи турску земљу а нема тапије до Петровадне 1844. да узме тапију. Ко/ј/и не узме до Петровадни после може и други ко/ј/и хоће купити и биће куповина стална.

Ја, за извадити мо/ј/е новце поуздам се у издати закон и доплатим Турчину вишак, узмем тапију намештеми и уђет /1/844. Зашто Грабовчани не купише земљу бар до /1/844, него ја купи чак /1/844, то су 4-ри године после изласка закона, ако онај закон није касират, зашто се по закону и не суди него га толкују како ко/ј/и оће. Зашто Г/оспо/д/и/не како ми је синовац исцепо земљу, каменио. Волео би земљу да подпуни колико ми /ј/е за потребу него новце. Ако ти падне руке проговори де код ти богова, не би ли ми земља допала, /ј/ербо морам ако ми се и то отме на друго/м/ месту тражити да купу/ј/ем за ливаду а како видим раде људи да мо/ј/и око 400 # пропад/не/, ко/ј/и толико година бађава сто/ј/е. Земљу други зирате а Турчин новце држи а то сад сто/ј/и на Г/оспо/д/и/ну Арсенијевићу. Ако оће могу ми помоћи, а по мом мјенију најбоље би било да Турчин овде дође у суд и да се суочи са оним ко/ј/и земљу држе, и узме земљу у своје руке и прода је коме оће.

У Ваљеву 21. нов./ембра/ 1844.

Вашега високородија покор./ни/ искрени
слуга
Матиј Ненадов.

Опростите што сам оволико натрпо. Неправда ми је. Ако би вам дошло на згоди да о том проговорите и ко што о том мисли, одпишите.

Нисам ја Милутин Ера него Матија Ненадов ко/ј/и зна од 50 година пријатеље чувати.

Горњи

/На полеђини другог листа;/ Високородному Српског Совјета пре-
зиденту и ка/ва/љеру Г-дину Стефану Стефановићу
у Београду.

2.

Високо почита/ј/еми Г/оспо/д/ин/ президент!

Ви сте ми једно искрено писмо писали од 18. јунија а ја сам због ове
ноге већ отишао у Топуз бањи, и хвала Богу нога ми је боље ал залуду
кад ме од с/ве/тог Илије нападе неки бол, ко/ј/и сам онамо и уза сав пут
овамо и овде трпио. Ко/ј/и ме је хвала Богу, ово неко дана оставио али
ме је тако изнурио и нисам могао маћи ни рукама ни ногама као мало
дјете. Кад узмем перо да што запишем чини ми се да у њему има 10
/д/ека. Зато кад сам застато и прочито ваше искрено љубазно писмо,
нисам мого одговорити, али ћу вам сад цјелу историју мога владања
овде у Хорватској и у путовању описати, да ће вам се досадити ако /ј/е
сву прочитате. Ви г/оспо/д/и/не најпре мене дижете у лупт /луфт/ бало-
ну онамо, одкуд киша пада, а после питате јесам ли жив, и јесам ли онај
стари стари Србин ко/ј/и сам негда био, и за кога ме ви, почиту/ј/ете. И
зашто мртвим сном у овако за Србију критическо време спавам и про-
че. То није чудо, јер то дјетету и стару човеку као ја, треба у тишини
спавати, но чудније је данашње правитељство више од 10 година до
подне нешто ради од подне спава, предвече каруце у штрапацир, и лук-
суз проводи. А може бити да ћете се ви или други ко/ј/и од Г/оспо/де са-
вјетника опоменути, да сам ја више пута у Совјету говорио, да новце
штедимо и кромје муниције да не улажемо у зидине и пећине, ко/ј/е ка-
кве без нужде. И не морамо ми овако мали Беч и Париз одма у Београд
пренети. Ал ми хоћемо да нас новине похваљују. Говорио сам нисте ви
били на муци без новаца као ја, ко/ј/и сам срезиво женама подбраднике
и девојкама с капа да муницију плаћамо. Јоште кад би нам довољно
свагда допустили да имамо. Но неки високоучени, као с подсмехом
кажу, и вала прошла су она времена када /ј/е пасиро топ, и пушка, сада
пера пасирају, и прочитаја... Кажете ми Г/оспо/д/и/н/е/ да спаим, истина
/ј/е кад ме нико не буди, али ми отечество из мисли мо/ј/е ни у сну није
испало. Зато још када /ј/е Омер паша на Црну Гору пошо, на ову сам
мисао био дошо, и писо сам Г/оспо/д/и/ну Алекси Симићу овако, од
Скадарскога пак до Јадранског мора пуца топ, и пушка, и сва зверад из
високи планина пребегоше у наше планине, и могу нам штету почини-

ти, но ја би велим президијално писо да сваки капетан по своме срезу дигне ајке, од сваке куће по момка у лов. Ту би видео какви су момци, колико и каквога оружја имају, и ко је газда а нема добра оружја ја би га у силине/?/ посавјетово па би га посло у ајку, а сиромо ко/ј/и има добро оружје узео би га у засједу, само нека се народ комеша и пробуди. Знао реко да ћеш ти рећи а шта ће европске новине говорити о нама, ал баш ја то и оћу да знаду да је Србија будна. Може бити да би тим движенијем и Црна Гора што год помогла ако ништа добили би надежду и већу храброст и Омер паша би дошо у сумњу. Молио сам Г/оспо/дина Симића да само мо/ј/е мњеније за себе задржи јербо добро знам да би ми се од неки рекло, та зар се он још у наше велике послове мјеша и нас оће да учи, и видим да сам погодио и тако /ј/е мој пројект, и остао. А кад рекоше да ће Немац на Србију и дође заповјест да се сви момци зекцирају, то ми је најмилије било. И да ми је ко год муштулук од чиновника заискао доиста би му /дао/ но сам од сељака чуо. Кад се Србија једанпут пробуди да по новина звечи да и Србија у Европи существу/ј/е. Кад се први пут почели парадити онд/а/ сам ја, напред са дугом пушком пред парадом ма/р/ширао, и тамо неке маневре чинили и пешаци плотуне бацали а и са коњицима било /ј/е игре и трка. Ја... за показати добру моју вољу, и народњу у зекциру велику ползу. Пошто /ј/е обшти зекцир почео многи су ми кромје ваљевскога и од други окружија питали нашто ће овај зекцир. Ја сам одговорио да смо ми ова права са оружијем без зекцира до доби и да нас је оволико било под Карађорђем и да смо се имали кад узекцирати ми би дошли до Косова. Сад вас има више пет пута јоште научите зекцир пак ако нас ко годе нападне лакше ћемо /ј/е са зекциром бранити, а ми никога нећемо, ал видите да око нас свуда ватра гори. И ако цар позове Босну на Москова они би радили да прођу преко Србије а ми то допустите не можемо, но нека иду ђадом /цадом/ на Вишеграда. И ако би султанови риђали полудили да се с нама заваде и да рекну Босни да на зорт онда ћемо ми на Дрину у наше старе шанцеве, гди су вам и оцери ишли. Те им преко нас не дамо прећи. Е богме ако /ј/е тако не дајте и ми ћемо сви с вама, то /ј/е/ст/ нашу кућу бранити. Ал једни говоре да оће К. данас зекцира пак у лађу Москову у помоћ. Ја сам неке и будалама назво, тко би тако лудо учинио послати људе а своју кућу празну и жене оставити да и/х/ Бошњаци газе. А у Руса доста војске; нити нас зове, но се ми зекцирамо нека смо готови, ако би когод на Србију пош/о/ да бранимо своја права и тад итд. Еј, јуначе, Бог се обрадова а ми се, били у јазби/?/ бо/ј/ећи се лађе.

Ви ме савјетујете да не вичем ни на једног цара. То мој адет ни до сад није био. Но кажем без разлике ако би ко/ј/и на нас напо пак био кому драго бићемо се до капи крви. Ал кад нама у паради стрешине и коман-

да/н/ти кажу да ће на нас Немац и да ћемо се с Немцем тући, ја им кажем да они то неvjерују, нити ће Немац на нас ударити. Само плаши нас и Црну Гору да неби ми на његово/г/ пријатеља Турчина устали с Московом па би Турчин имо муку. А и Немац бо/ј/и се ако се ми подигнемо да и у његовој земљи буна не букне, зато нас само плаши. Богме смо се ми били мало поплашили. Ја сам у Топуз бањи врло лепо почитаније имо, од чинов./ника/ и свештеника. Све сами Срби чиновници православни и по неки католик ал, опет Србин Хорват. Нити се разликује један од другога, но сви искрени, љубазни у службама тачни, у друштву искрени. Нити има злобе ни зависти ни пружања прста ни подмигивања као... Мене су сваки час звали и често бива и католички парох без злобе без зависти и реко би /да/ сам био у Србији – изван Београда. Ту се србски напија, србски попија, србски пјева. Кад сам пошо сваки ми је дошо срећан пут честитати. Има сам једнога ђенерала, лечи се /?/инаму обрштера, и че/с/то сам ишо њему на разговор. Прави Србин само католик, ал он све једнако држи и криви старе ко/ј/и су родну браћу поделили и будале по заваћали. Ал шта ћемо, вели, гди се ко нашо нек сто/ј/и, а међу нас љубов да утврђујемо. Пита ме, вели, како ви сад у Србији сто/ј/ите. Кажем да врло добро сто/ј/имо. Ми смо неутрал, ал видимо гди око нас свуда се огањ запалио, пак се бо/ј/имо да нас когод не нападне, права наша не поквари, пак смо дигли и све војску зекцирамо и сасвим смо готови сваку напас о/д/ Србије одагнати. А да вас ваш султан позове у помоћ или ће вам узети права. Нећемо ни тамо и никуда изван наши граница а султан Међид није нам ни дао права, него султан Мамуд о/та/ц његов а он само потврдио. И њега би на нашим границама дочекали и наша права бранили. Имате ли, вели, колико војске. Сад за сад имамо. 200 хиљада. Ако буде нужде још толико можемо дићи. Кад сви пођемо, као под Карађорђем. И док би наши 200 хиљада погинуло то би ваљало да нападача 400 хиљада погине. Какове су у нас планине и гудуре као што кажу на Кавказу гди се Шамил с Русом бије. Ако когод на Србију пође да нам права наша наруши тући ћемо се и мушко и женско. И кад натерамо на онолико Срба колико нас у Адама у рају и Ноја у ковчегу фамилија била онда ћемо рећи, еј, вала, па би заповједили да сваки Србин по три и четири жене. И кад би нас за пола оволико народило онда би опет дигли се и наша права тражили. И нека се нико не узда да ће Србију вјечито подјармити. На то се ђенерал гро/х/том насмеја. Па баш по три и четири жене, по 4. По четири и по пет само ко може држати. То /ј/е, вели, од Срба леп говор засићивати своја пра именије, то мило. Јербо ако изгубите своја садашња права више никада и/х/ добити нећете. Једно ми је жао на Србе

што су нашем цару казали да воле свакога краља међу се пустити само Немца нећемо. А ви знате да Немци таке ствари запишу пак кад му падне руке и доста година пизму гони. Ја му кажем доста само пакостне новине говоре а то није од Срба. Јест Г. јест, кад је српско правителство и књаз тако писмено нашем двору дали, и то би се исто могло учтивим начином казати. Ја му кажем да о том сумњам. Јербо сва Србија призна/ј/е колико /ј/е аустриј/ски двор нама добра чинио дјелом, и добрим савјетима, како ћемо се с Портом владати док смо своја права добили. А то ће и српска историја показати. Ал ми, вели, знамо да Србија рани змије у свој/им недрим/а/. Пито сам га ко су и не хте ми казати. Тамо сам видјео Г/оспо/д/и/на Михановића, бившег нашег конзула. Ја болестан а он чуо за ме и ујави се дође ми видјенија ради, и ону ноћ оде у Беч. Искрен човек и дрзновено истину говори. Ето високопочитаеми Г/оспо/д/и/не, на писмо искрено ваше повјеритеља и искрен одговор. И ви сте један ко/ј/и ме држите и дижете у луфт балона а други скоро су ме сви погазили и не даду ми душом дијати. Сад судите о моме досадањем спавању. Тебе и себе са вамилијама Богу се врача/ј/емо, у сваком случај,

Ваш покорњејши слуга

У Ваљево, новем./бра 12, /1/854.

Матеј Ненадовић.

Копија

И ово мал не заборави што сам од једног добио писмо. Шаљем вам копију:

Благородни Г/оспо/дару прото,

Поздрављамо вас животом и здрављем на многаја љета. Слушали смо како /ј/е султан нашем књазу и свему народу србском ферман посло. Ферман је леп, а лепше му /ј/е књаз одговора посло. Обаче једно што /ј/е најнуждније, и шта ми сви желели ако нисте већ учинили. Као што се надамо да сте и вас неколицина и књаз, све свој/е вниманије на то обрнули. Онда вам је, забађава! А то Симићу и вас неколицина добро знате, а и ми смо о вама по нешто разумевали, када /ј/е књаз Милош по Хоцесу 100 # дуката слао да се изради, да Инглез покрај Руса покровитељ буде Србији. Он је то дело с/ве/то био почео, ал му ђаволи и дрвена дипломатија сметоше. Ал је онда мучно и било, оначе ваљда /ј/е Бог ону славу оставио књазу Александру и вама неколиким. До садашњаг ласнога времена, да покровитеље добијете Србији и да друго-ме свој/е славе не дате. Хиљаду година неће се овака срећа Србији ука-

зати, да та два покровитеља без икаква трошка добије. Не одбијајући Руса обаче треба помислити на 1812. и тринаесту годину и жртву————— и на она/ј/ стих у „Славенској вили”:

Неб Србија по други пут пала,
Да теб није својом мајком звала.

Зато сад две велике силе пријатељи нашег суверена без икаквога великога интереса радо би само из честољубија обе покровитељи Србији били, и књазу Александру наследије дали. И ако нисте почели као што се надамо да сте почните вас неколицина и књаз. А тај замашан посо и не ваља да многи раде. Обратите све вниманије на то, и чувајте се да вас крстићи и пантлике не обвежу као наше старе совјетнике и Карађорђа.——

Будите мудри јако змија и цјели јако голубије. Сад су дани лукави и скупи те времја себи и отечеству да достојни мзди будете и да потомство имена ваша са славом помиње и не са укором као старе совјетнике ————— А Милошев мудри план водио је Г. Живановић. Он све зна у мутној се води риба лови. Собствене интересе на страну пак се временом ползујте, толкушчемоутвердтсја а овој вам имање не од мене него иод руштва мога, свега братства монастирскога и јоште од многи околни у манастиру сто арханђела игуман с братс//твом. М/есе/ца вервуарија /1/854. и архимандритом П. Т.

Од ове иначе оста/ј/е копија у нашем манастиру. Мно/м/ би вам писо обаче мудрим једно словце довлејет/?. Учините милост нека мету у новине, добро манастири раде или не раде па ћемо ми знати да у подне не спа/ва/те него радите. И мо/ј/е браство зна/ј/ете неће тајну до времена одкрити а радоваћемо се да о добру радите.

Фервара 10-г 1854.

Овако ми је једно писмо дошло и ја сам одговорио да ми опросте ја се сада у велике послове не мешам но нека пишу Г/оспо/д/и/ну Симићу а он ће знати коме ће показати и с ким ће радити . Не сумњам да /су/ Г. Симићу писали.

М. Н.

/На полеђини адреса:/

Его високородно сербскога Совјета президенту и ка/в/алеру Г/оспо/д/и/ну Стефану Стефановићу Тенки

у Београду.

АС, Драгослав Страњаковић, несређена грађа.